

Barn och personal i förskola hösten 2008

I denna promemoria ges en översikt av förskolans utveckling när det gäller barn, personal och grupper under 2008. Bland annat behandlas frågor om inskrivna barn i olika åldrar, gruppstorlekar, personaltäthet och personalens utbildning. Jämförelser görs framför allt med situationen 2007 men ibland också med år längre tillbaks i tiden.

Barn, personal och grupper i lagstiftningen

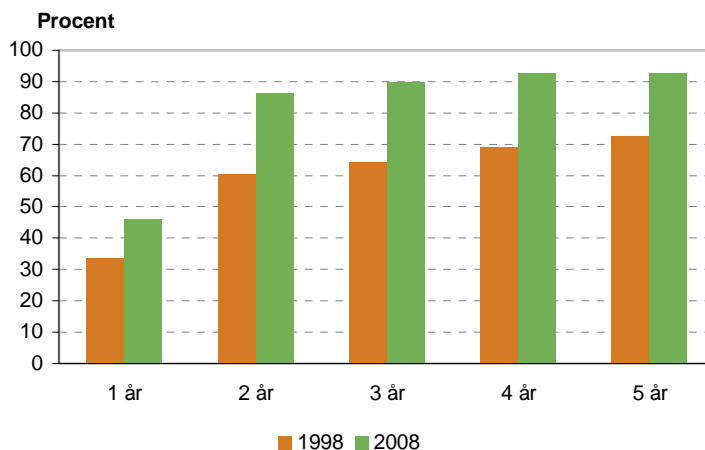
Kommunerna är enligt skollagen skyldiga att ordna plats i förskoleverksamhet (dvs. förskola eller familjedaghem) om föräldrarna förvärvsarbetar, studerar eller om barnet har ett eget behov. Sedan 2001–2002 omfattar skyldigheten även barn till arbetslösa eller föräldralediga. Sedan 2003 har alla 4- och 5-åringar rätt till plats i förskola under minst 525 timmar per år (allmän förskola).

I skollagen ställs även kvalitetskrav. De gäller bland annat barngruppernas storlek och sammansättning, lokaler och personalens kompetens. I förskolans läroplan (Lpfö98) anges mål och riktlinjer för förskolans arbete.

Fler barn i förskola

Förskolan har byggts ut snabbt och utbyggnaden fortsätter. Hösten 2008 var 432 600 barn inskrivna i förskolan, en ökning med 15 700 barn eller fyra procent sedan året innan. Även andelen inskrivna barn av alla 1–5-åringar har ökat. 81 procent av alla 1–5-åringar går i förskola, jämfört med 80 procent år 2007. Tio år tidigare var andelen 61 procent.

Andelen inskrivna barn ökar något i samtliga åldersgrupper. 46 procent av ettåringarna går i förskola, 86 respektive 90 procent av 2- och 3-åringarna och 93 procent av alla 4- och 5-åringar. För tio år sedan fanns omkring 70 procent av 4- och 5-åringarna i förskolan.

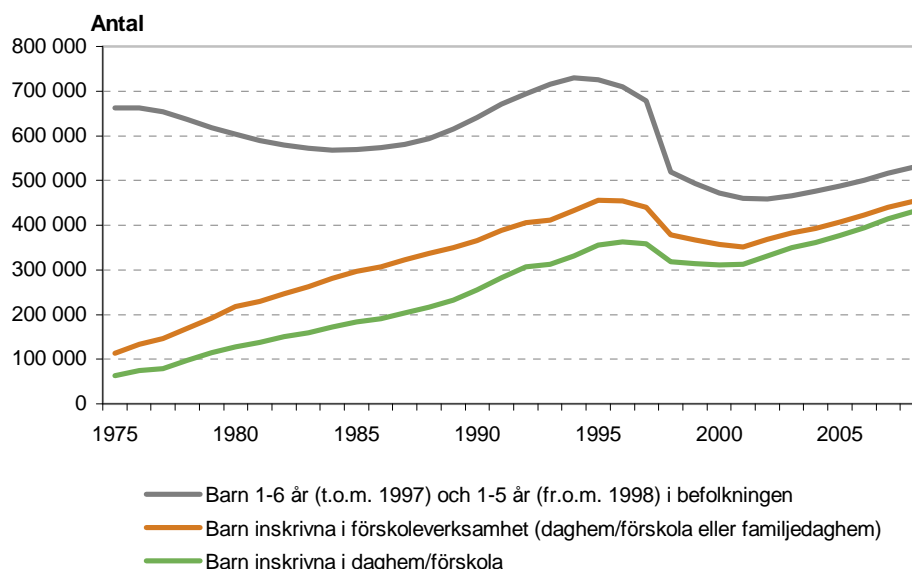
Diagram 1: Andel barn i olika åldrar inskrivna i förskola 1998 och 2008

Sedan slutet av 1980-talet har barnen blivit allt färre i familjedaghemmen. Minskningen uppvägs dock av ökningen i förskolan. Sammantaget går 86 procent av alla 1–5-åringar i någon form av förskoleverksamhet (förskola eller familjedaghem), andelen var i stort sett densamma 2007. År 1998 var andelen 73 procent.¹

Idag motsvarar tillgången på platser för barn 1-5 år i stort sett efterfrågan. Att de allra flesta barn är inskrivna i förskoleverksamhet innebär att platsbehovet följer befolkningsutvecklingen på ett annat sätt än tidigare (diagram 2). En ökning av antalet nyfödda ökar med relativt kort varsel behovet av ytterligare platser medan det omvända gäller då antalet födda minskar. Under utbyggnadsperioden ökade antalet inskrivna barn kontinuerligt.

¹ Läs mer om familjedaghem i PM – Barn och personal i familjedaghem 2008.

Diagram 2: Antal barn 1–6 år (t.o.m. 1997) och 1–5 år (fr.o.m. 1998) i befolkningen samt därav inskrivna i daghem/förskola eller familjedaghem 1975-2008

Anm. År 1998 övergick förskoleverksamheten till utbildningssektorn. Begreppet daghem ersattes med förskola i skollagen och för sexåringarna inrättades skolformen förskoleklass.

Regionala skillnader

Andelen 1–5-åringar som går i förskola eller familjedaghem skiljer sig inte nämnvärt åt mellan kommungrupperna. Högst är andelen i större städer och förortskommuner (87 procent) och lägst i storstäder och varuproducerande kommuner (84 procent).

Däremot ser fördelningen mellan förskola och familjedaghem olika ut i olika delar av landet. Större städer har högst andel barn i förskola och låg andel i familjedaghem, medan det omvända gäller för glesbygdskommuner.

Omsorg på obekväma tider

Det är ovanligt att kommunerna tar emot barn i förskoleverksamhet på obekväma tider, dvs. mellan kl. 19.00 och 6.00 eller under helger. År 2008 rapporterades drygt 2 500 barn i åldern 1–5 år. Det är dock en ökning sedan 2007 med 8 procent.

Över hälften av kommunerna - 165 kommuner - saknar helt omsorg på obekväma tider för barn 1–5 år. De regionala skillnaderna är stora. I de tre storstäderna och i kommungruppen större städer finns omsorgsformen för 1–5-åringar i nästan alla kommuner, jämfört med i endast 23 procent av glesbygdskommunerna.

Större grupper

Hösten 2008 var det genomsnittliga antalet barn per grupp i förskolan 16,9, vilket innebär en ökning jämfört med året innan. Efter en flerårig period av minskning har barngruppsstorleken återigen ökat.

Tabell 1: Genomsnittliga gruppstorlekar i förskolan 1990–2008

År	Barn/grupp
1990	14,4
1992	15,7
1994	16,5
1996	16,9
1998	16,5
2000	.
2002*	17,4
2003	17,2
2004	17,2
2005	17,0
2006	16,7
2007	16,7
2008	16,9

) Uppgift om genomsnittlig gruppstorlek saknas

*) Uppgiften bygger på en urvalsundersökning

Liksom hösten 2007 har nästan hälften av förskolegrupperna (47 procent) mellan 16 och 20 barn. I 15 procent av grupperna finns det 21 eller fler barn.

Nästan var tredje grupp (31 procent) är en småbarnsgrupp, dvs. tar endast emot barn i åldern 0–3 år. Nästan hälften (45 procent) av småbarnsgrupperna har mellan 14 och 16 barn. Det är relativt ovanligt med fler än 16 barn i småbarnsgrupperna. 13 procent av grupperna är så stora.

Variationerna mellan kommungrupper är förhållandevis små. Den genomsnittliga gruppstorleken är minst i glesbygdskommunerna med 15,7 barn och störst i gruppen ”övriga kommuner med fler än 25 000 invånare” med 17,1 barn. I övriga kommungrupper ligger gruppstorleken kring 16,9 barn per grupp.

Minskad personaltäthet

Personaltätheten i förskolan fortsätter att minska. Hösten 2008 gick det 5,3 barn per årsarbetare jämfört med 5,2 året innan. Under 2005 och 2006 utgick ett riktat statsbidrag till kommunerna för att öka antalet anställda i förskolan. Statsbidraget resulterade i att antalet barn per årsarbetare sjönk 2005 och 2006. Det riktade statsbidraget upphörde dock den 1 januari 2007 och inlemmades i det generella bidraget till kommunerna. Personaltätheten har därefter minskat.

Tabell 2: Antal barn per årsarbetare i förskolan 1990–2008

År	Barn/årsarbetare
1990	4,4
1992	4,8
1994	5,2
1996	5,5
1998	5,7
2000	5,4
2002	5,3
2003	5,4
2004	5,4
2005	5,2
2006	5,1
2007	5,2
2008	5,3

Personalens utbildning

Drygt hälften (53 procent) av årsarbetarna i förskolan har pedagogisk högskoleutbildning, nästan en procentenhet mer än 2007. Ytterligare 43 procent har annan utbildning för arbete med barn. Det är således en låg andel, 5 procent av årsarbetarna, som saknar sådan utbildning.

Andelen högskoleutbildade skiljer sig något åt mellan olika kommungrupper. Högst andel har varuproducerande kommuner, 60 procent, medan förortskommunerna har lägst andel, 42 procent.

Låg andel barn som får modersmålsstöd

17 procent av barnen i förskolan har ett annat modersmål än svenska, en procentenhet mer än 2007. Enligt förskolans läroplan (Lpfö 98) ska förskolan bidra till att dessa barn får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Andelen barn med annat modersmål som får modersmålsstöd är dock låg. År 2008 var andelen 18 procent, nästan två procentenheter mer än 2007.

Andelen barn med annat modersmål som får modersmålsstöd har ökat med några tiondels procentenheter nästan varje år under 2000-talet, från 13 procent år 2000. Det kan jämföras med situationen under 1980-talet då omkring 60 procent av de ”berättigade” barnen i förskolan fick modersmålsstöd.²

Det är alltså en betydligt lägre andel av de ”berättigade” barnen som får modersmålsstöd i förskolan än i förskoleklassen och grundskola, där över hälften av dessa barn får modersmålsundervisning.

² Skolverket (2003) *Flera språk – fler möjligheter*. Del 5. Tre decenniers modersmålsstöd – om modersmålsstödet i förskolan. Rapport 228

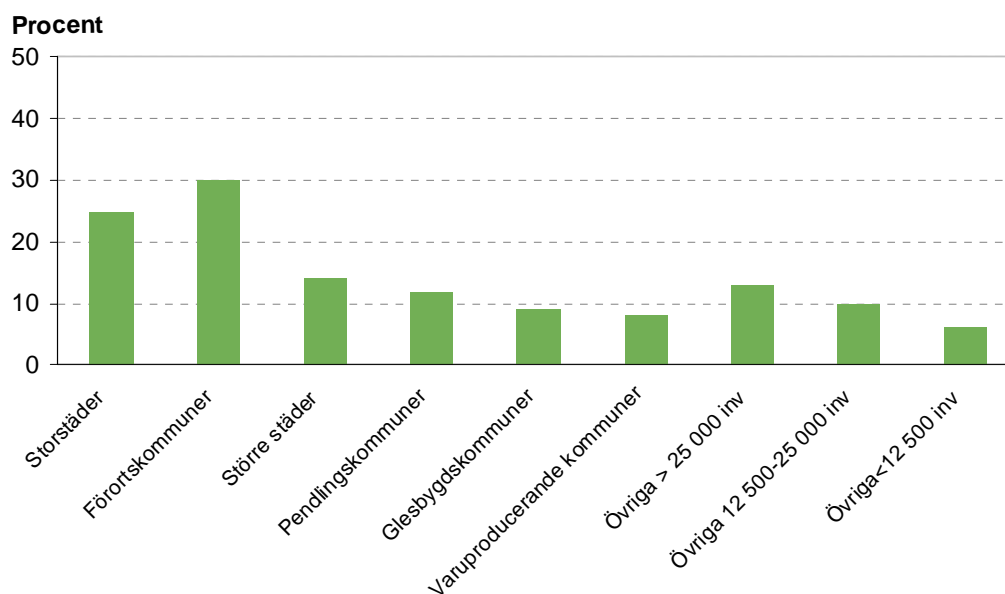
I nästan alla kommuner finns det barn i förskolan som har ett annat modersmål än svenska. Ändå anordnar bara 95 kommuner modersmålsstöd, vilket dock är en ökning jämfört med 2007 då 86 kommuner erbjöd stöd.

Enskilda förskolor vanligast i storstadsområden

Antalet enskilda förskolor har ökat kontinuerligt sedan 1990-talet. 18 procent av alla barn i förskolan går i en enskild förskola, en procentenhet mer än 2007. Av alla 1–5-åringar i landet finns 15 procent i en enskild förskola, jämfört med 14 procent 2007.

Enskilda förskolor är betydligt vanligare i storstäder och förortskommuner än i övriga kommungrupper. Det är ett antal kommuner i storstadsområdena som står för en stor del av den enskilda verksamheten. Minst vanlig är den i kommungruppen ”övriga kommuner med färre än 12 500 invånare”. I förortskommunerna går 30 procent av barnen i förskolan i en enskild förskola. Motsvarande andel för storstäderna är 25 procent och för gruppen ”övriga kommuner med färre än 12 500 invånare” 6 procent. 56 kommuner i landet saknar helt förskolor i enskild regi.

Diagram 3: Andelen barn inskrivna i förskola i enskild regi av alla inskrivna barn per kommungrupp 2008

Bolagsdrivna förskolor har numera gått om föräldrakooperativen som den vanligaste enskilda driftsformen. 42 procent av barnen i enskilda förskolor går i en bolagsdriven förskola, jämfört med 27 procent i föräldrakooperativ. År 2000 var motsvarande andelar 25 respektive 44 procent.

Kvalitetsskillnader?

Det finns skillnader mellan kommunala och enskilda förskolor vad gäller flera kvalitetsfaktorer.

Den största skillnaden gäller personalens utbildning. Medan 55 procent av årsarbetarna i kommunala förskolor har en pedagogisk högskoleutbildning är andelen i de enskilda förskolorna 43 procent. I de enskilda förskolorna saknar 11 procent av årsarbetarna utbildning för arbete med barn, jämfört med endast 4 procent i de kommunala.

Den här skillnaden har förstärkts över tid. Medan utbildningsnivån varit i stort sett oförändrad i de kommunala förskolorna har den sjunkit i enskilda förskolor i takt med att dessa blivit fler. År 2000 var andelen årsarbetare med pedagogisk högskoleutbildning ungefär densamma i kommunala och enskilda förskolor (54 respektive 52 procent).

Vidare är andelen barn med annat modersmål som får modersmålsstöd lägre i enskilda förskolor än i kommunala (10 jämfört med 19 procent). Detta innebär en förstärkning av skillnaden sedan 2007 då andelarna var 10 jämfört med 17 procent. Samtidigt har de enskilda förskolorna lägre andel barn som har ett annat modersmål, 14 procent av de inskrivna barnen jämfört med 18 procent, 2008.

Dessutom är barngrupperna i genomsnitt något större i de enskilda förskolorna än i de kommunala (17,3 barn per grupp jämfört med 16,8) och personaltätheten lägre (5,4 barn per årsarbetare jämfört med 5,2). Skillnaden mellan enskilda och kommunala förskolor har även förstärkts när det gäller barngruppsstorlekarna. År 2007 gick det 16,9 barn per grupp jämfört med 16,7.

Tabeller på Skolverkets webbplats

På Skolverkets webbplats (www.skolverket.se) finns statistik om förskolan för åren 1997–2008 på riks- läns- och kommunnivå under länken ”Statistik”. Uppgifterna i promemorian är hämtade från dessa tabeller.